

Retki aatehistoriaan

■ Marjatta Hietala

Heinäkuussa 2008 kirjailija Ernst Jüngerin läpimurtoteos *In Stahlgewittern* ilmestyi suomeksi nimellä *Teräsmyskyssä* Ajatus-kirjojen kustantamana. Se oli 1920-luvulla Thomas Mannin *Buddenbrookien* jälkeen luetuin teos Saksassa. Tästä teoksesta otettiin 14 painosta. Minulla oli tänä vuonna kunnia kirjoittaa teoksen suomennokseen jälkisanat – olinhan tutustunut Ernst Jüngerin tehdessäni yleisen historian pro gradu-työn ja väitöskirjan Jüngerin ja hänen piirinsä uusnationalistisesta lehtikirjoittelusta vuosina 1920–1933.

In Stahlgewittern -teoksessa ja kolmessa muussa sotapäiväkirjassa Jünger kuvaa sotakokemusta heroisena elämyksenä, jossa pelko vaatii urhollisuutta ja jossa ihmisen kaikki voimavarat on otettava käyttöön. Sotaelämyksen merkitys Jüngerin ajattelulle avautui minulle asteittain, kun tutustuin koko siihen nationalistiseen ja irrationalistiseen aatteelliseen taustaan, josta hänen ajattelunsa kumpusi.

Uusnationalistisen ryhmän intellektuaalisena johtajana Jünger halusi rakentaa uuden Saksan vahvan, ensimmäisessä maailmansodassa karaistuneen ihmistyyppin, uuden eliitin, varaan, ja hän raivasi erityisesti lehtikirjoituksillaan maaperää suotuisaksi kansallissosialismille, vaikka hän ei itse koskaan liittynyt kansallissosialisteihin. Jünger oli rintamalla seitsemän kertaa haavoittunut, Pour le meritellä palkittu sotasankari. Kansallissosialistien parlamentaariset keinot nousta valtaan, samoin kuin Hitler, eivät häntä miellyttäneet.

Jälkikäteen olen miettinyt miten selvisin urakasta – olihan kysymyksessä elossa olevan erittäin tunnetun kirjailijan, kuolemankenttien runoilijaksi kutsutun kirjoittajan varhaistuoannon analyysi. Nämä pohdinnat vievät minua monien tietokirjojen pariin.

Ymmärtääkseni Jüngerä, minun oli tutustuttava saksalaiseen aate maailmaan ja filosofeihin laajasti: Johan Gottlieb Fichtestä ja Georg Wilhelm Hegelistä Friedrich Nietzscheen ja Arthur Schopenhauerista Georges Soreliin. Kun yritin ohittaa joitakin filosofeja lukemalla sekundääri-kirjallisuutta, kehotti ohjaajani menemään alkulähteille tässäkin tapauksessa. Hädissäni menin filosofien luennoille ja tilastotieteen opinnoista lähti toisen tutkinnon suorittaminen. Rohkeutta minulta ei puuttunut. Väitöskirjani loppuvaiheessa uskaltauduin myös haastattelemaan kirjailijaa Wilfingeniin, schwabilaiseen kylään, ja tässä ”syvähaastattelussa” sain häneltä kirjoittamatonta tietoa hänen piiristään. Jüngerin piiriä luonnehdittiin aikalaiskirjallisuudessa oikeiston vasemmaksi laidaksi (*Linke Leute von rechts*), mutta Jünger totesi ”meitä voidaan myös luonnehtia vasemmiston oikeaksi siiveksi” (*Rechte Leute von links*). 1920-luvun lopulla oikeisto- ja vasemmistointellektuellit liikkuivat Berliinissä samoissa kirjallisissa klubeissa ja pyrkimys muutokseen oli yhteistä molemmille. Tutustuin syvällisemmin myös Bertholt Brechtin tuotantoon.

Jüngerin sotakuvauksissa voidaan nähdä darwinistinen taistelu olemassaolosta, jossa paras jää eloon. Sodan ja sotaelämyksen biologisissa tulkinnoissaan Jünger lähestyi Oswald Spengleriä, joka muutamaa vuotta aiemmin oli kirjoittanut teoksen *Der Untergang des Abendlandes*. Tämän ohella Thomas Mannin *Buddenbrookit* auttoivat minua ymmärtämään ajan ilmiöitä ja henkeä. Mannin teoksessa esiintyvä degeneraatio ja porvarillinen elämäntapa olivat juuri niitä ilmiöitä, joiden tilalle Jünger halusi nostaa taisteluissa karaistuneen ihmistyyppin ja sodan luoman arvomaailman, jossa yksilö oli valmis uhraamaan

kaikkensa kansakunnan (*Nation*) hyväksi.

Mutta ei tässä kaikki. Rinnakkaisia virtauksia kuten ranskalaista äärioikeistolaista Action françaisea ja Italian fasismia ei sopinut Jüngeriä tutkiessa ohittaa, viittasihan hän usein näihin liikkeisiin ja ihaili Benito Mussolinin tuloa valtaan. Polkuni veivät ranskalaisen äärintationalismin edustajiin kuten Maurice Barrèsiin ja Italian fasismiin. Miten saatoin nuorena ymmärtää fascistista liikettä? Tutustuminen futurismiin ja Filippo Tommaso Marinettiin auttoi.

Kun aiheenani oli Jüngerin varhaistuotannon propagandistinen teksti, jossa sanojen ja lauseiden toistolla on merkitystä, päätin soveltaa aineistoon sisällönanalyysii. Tutustuin propagandistisen tekstin analyysimenetelmiin, joita oli sovellettu toisen maailmansodan propagaandaan, enkä uskonut Darell Huffin teosta *Kuinka tilastoilla valehdellaan*. Tietokirjaksi historioitsijalle kelpasi Murray R. Spiegelin klassinen teos *Statistics*, jonka avulla harjoittelimme todennäköisyyslaskentaa Gregor Mendelin hernekokeilla. Suomalaiset sisällönanalyysin soveltajat olivat vähissä. Olavi Borgin teos puolueideologioista auttoi eteenpäin. Opin Borgin tutkimuksesta sen, että kun laskin frekvenssejä siitä, miten monta kertaa Jünger vetosi tekstissään esimerkiksi rintamamieskokemukseen, rintamamies-eliittiin ja johtajan kaipuuseen, voin sanan sijasta laskea lausumia, jotka sisältävät ajatuksellisen kokonaisuuden.

Vaikeinta oli yrittää löytää selitys Jüngerin suosiolle. Miten Jünger sai ihmiset innostumaan uuden valtakunnan tarpeellisuudesta? Poliitisten ja taloudellisten tekijöiden rinnalla tarvittiin avuksi kirjoja autoritaarisesta ihmistyyppistä, kuten Karl Popperin *Avoim yhteiskunta ja sen viholliset* ja Erich Frommin teos *Vaarallinen*

vapaus. Frommin analyysi kansallissocialismin psykologiasta oli ensimmäisiä sarjassaan.

Tarvittiin lisää selityksiä. Sukupolvi-teoriat löytyivät apuun. Karl Mannheimin teorioiden avulla saatoin ymmärtää miten voimakkaasti ratkaiseva kokemus, tässä tapauksessa ensimmäisen maailmansodan kokemukset, saattoivat yhdistää sodan käynnyttä sukupolvea. Kun oli kysymys ensimmäisen maailmansodan eliittiin kuuluneesta Ernst Jüngeristä, ei voinut olla tutustumatta eliittiteorioihin, erityisesti Vilfredo Pareton näkemyksiin erityyppisten eliittien vuorottelusta maailmanhistoriassa.

Näillä esimerkeillä voin rohkaista jokaista aatehistorian tutkijaa pitkälle retkelle länsimaisen kulttuurin eri laidoille.

Kirjoittaja on Tampereen yliopiston yleisen historian professori.

Seuraavassa lehdessä elämänsä tietokirjoista kertoo akateemikko Olli Lehto.